

ID-DEJR WAHXI TA' MAR-SABA

Min qatt ma râ b'ghajnejh id-Dejr ta' Mar-Sâba, isibha bi tqâla wisq li jifhem il-gmiel tiegħu li jwahħax. Tfisser kemm tfisser bil-kliem, ma tista' qatt iġġib quddiem ghajnejn min jaqra xoħxa tajba ta' dak id-Dejr. Jista' dak li jkûn ixebbhu ma' xi Dejr iehor li jāfu qabel; imma kollu għal xejn. Ghax id-Dejr ta' Mar-Sâba ma tistâx ixebbhu ma' ebda Dejr iehor, ikûn kemm ikun im-warra.

Dad-Dejr jinsâb disat imjiel u nofs bghid minn Gerusalem, fil-wahx u l-heda; hu u l-bini ta' ma' dwâru, imdaħħlin ġewwa l-blât, u fuq il-blât, ta' xifer mix-xfâr tal-wied ta' Kid-

li biex jitwarrbu mill-hsejjes tal-ibljet, u gnax iħobbu s-skiet, ingabru f'imkien bhal ma hu dâna, fejn kol-lox jidher wieqaf, sahansitra ż-żmien.

Ir-rdumijiet tal-wied, imtaqqbin minn eghrien, ihârsu d-Dejr u l-bini ta' hdejh mill-irjeh u l-hsejjes tagħ-hom. Iz-żmien in-nifsu f'dak l-imkien jgħaddi sieket, meqjus biss mix-xemx li titla' fil-ġħodu u tixref minn wara l-iġbla ta' Mo-Ab, u tinzel fil-ġħaxja għal wara l-ġħoljiet tal-Lhudija.

Hawn, għal habta ta' tmiem is-sekklu V, san Sâba, li kien mitgħallek minn għand sant Ewtimju, wara li kien imgiegħel minn Sallustju, Patrijarka ta' Gerusalem li jsir qassis, fis-

ron (wied li jibqa' sejjer lejn il-Baħar il-Mejjet). Biex tmûr iż-żzūru, jekk titlaq minn Gerusalem, wara li tgħaddi mill-Wied ta' Gehenna, thallxi warajk Bir Għejjû, tibqa' sejjer sa fejn il-wied isfir eghmîq u dejjaq, fejn ma tismâx hlief it-tqarrîħ tal-ghawrâb li jtîr minn blâta għal blâta, u xejn ma târa ghajr hitn għolja tal-blât ma' dwârek, u terha dejqa, kahla, tas-sema fuq râsek; hemm thoss fik bħal biżże' u għaġeb, meta taħseb f'dawk ir-Rħieb Griegi

Id-Dejr ta' Mar-Sâba — Fil-ġħoli jidħru ż-żewġt iħrâġ im-semmija f'dil kitba. Fil-lemin, fuq il-bini mtarrag, tidher il-koppla tal-knisja u ma' ġenħha l-kampnar, u aktar 'l-isfel bieb id-Dejr. Ma' dwâr il-bini jidher il-ħajt, donnu sûr.

sena 493, u jieħu f'idejh it-tmexxija tar-Rħieb kollha li kien hemm fir-rkejjen tal-iġbla tal-Lhudija, bena dan id-Dejr u t-taqṣim ta' ma' dwâru, li f'qasir żmien sâr il-qalba tal-ghelm u tal-qdusija.

San Sâba kien ġie mill-Kappa doċċa, u kien magħrûf għal qdusija ta' hajtu u għall-gherf ta' mohħu. Kieku ried, sata' b'heffa kbira jil-ħaq xi targħa għolja tal-knisja, imma għax ried, u b'għażla tiegħu, għadda xi tletin sena ġewwa l-ħalq dejjaq ta'

dal-wied, fejn ukoll miet fis-sena 532.

Il-hegħma tal-Persin fis-sena 614 kienet bhal shâba hamra b'xita ta' demm li ghaddiet minn fuq il-Palestîna u xarrbet id-Dejr ta' Mar-Sâba. Id-Dejr u l-bini ta' qribu kienu mgarrfa minn taqsîma ta' suldati Persin u 44 Raheb kienu maqtula bla hniena, għax baqgħu hemm, u ma riedūx jaħarbu. Dan kien fis-16 ta' Mejju tas-sena 614.

Id-Dejr ta' Mar-Sâba — Il-palma xiha, biz-zokk imghawwieg u mirfâd li jingħad li ħawwilha b'idejh il-qaddis San Sâba. Jingħad ukoll li kull erba' mitt sena dil-palma tmut u tarġa' titla' mill-ġdid.

Meta ghaddiet din it-taqlîba, id-Dejr ta' Mar-Sâba ma damx ma raġa' tgħammar bir-Rhieb, u fis-seklu VIII jingħad li kien hemm fih 150 Râheb. Imma wara li f'dan is-seklu wkoll, dad-Dejr, kien mahbût u mis-

rûq u mahṛûq bosta drâbi, u nqatlu fih 20 Râheb ohra, ir-Rhieb li reġgħu għammrûħ hasbu biex jibnu ma' dwâru xi brâġ ghall-ġħasssa, u biex iħarsûħ minn fuqhom, jekk jerġgħu jiġu jaħbtu għaliex l-egħdewwa. Hekk id-Dejr ta' Mar-Sâba baqa' mgħammar bir-Rhieb, li jitharrġu fil-ġħelmu u l-qdusija, sa żmien is-Salibijen; imma meta telqu dawn mill-Art Imqaddsa, dan id-Dejr kellu wkoll jintelaq u jithalla battâl għal kolloks, sa ma sar herba fis-sekli li gew wara. Fis-sena 1840 imma, dan l-imkien qadim raġa' ha l-hajja mill-ġdid.

Għax dik is-sena il-Hakma Russa bdiet tieħu hsieb l-Insāra Ortodossi u l-Imkejjen Imqaddsa li kelhom huma, fil-Palestîna. Għal hekk qal-ghet minn għand is-Sultân tat-Torok li ssewwi d-Dejr ta' Mar-Sâba u tarġa' tgħammru bir-Rhieb bħal ma kien fis-sekli ta' qabel ma telqu minn hemm l-Insāra. Hekk id-Dejr u l-bini ta' ma' dwâru kienu msewwija u r-Rhieb Griegi reġgħu marru jgħammru fihom. Imma l-hajja ta' dawna ma kenitx għal kolloks bħal ġajja tar-Rhieb il-qodma, li kienu jmorrugħ jgħammru hemm biex jaħarbu l-ġid tad-dinja, biex jiksbu l-ġid wahdani tal-hajja l-ohra. Il-qagħda hemm tar-Rhieb li jgħammru issa hija bħal qada, jew kundanna ta' habs. Il-wisq imsemmi Dejr ta' Mar-Sâba, ill-lum, huwa mgħammar minn xi tlettin Râheb li kien mibgħuta hemm għax webbsu râshom u ma riedux joqogħdu għal kelma ta' min hu fuqhom. Kemm il-wieħed minn dawn ir-Rhieb huma tas-sew "wehedhom"; u m'hux fit-talb, anqas fix-xogħol, jew fit-tagħlim, jgħaddu l-ħin ta' nharhom!

* * *

Meta wieħed joqrob lejn dan id-

Dejr issa, l-ewwel hâga li tolqtu hija d-dehra ta' žewgt ibrâg; borg minnhom qadim ghall-ahhar u jinsâb mibni fuq ghôqba u jîb tahtu, minn dak il-ghôli, l-artijiet kollha tal-idwâr. Kien mibni l-ewwel darba fi zmien l-Imperatur Gustinjânu (483—565) biex ir-Rhieb ikunu jistgħu jithârsu mill-ġemgħât tas-serraqin Għarab. L-ieħor, li qiegħed fid-ħaħla tal-bini ta' quddiem id-Dejr, issa jaqdi b'egħmâra tar-Râheb bewwieb.

Id-Dejr ta' Mar-Sâba — Il-qabar tal-qaddis San Sâba, fid-Dejr tal-barr, tar-Rhieb Griegi Ortodossi.

Minn fuq il-bejt tal-borg li hemm fuq il-ghôqba l-ghôlja, tidher dehra shiħa tad-Dejr u l-bini ta' ma' dwâru u tal-art kollha ta' qribhom. Minn hemm jidħru xibka ta' trejqiет u ghadd ta' hofor u eghrieni, hitân ta' blât u rdumijiet wieqfa, li mkaħħlin magħhom jidħru l-egħmajjar tar-

Rhieb u l-imtâlab, jew *oratorji*, u mqâħwad oħra fejn jitlaqgħu r-Rhieb fis-sieghat imghajjna ma' tħul in-nhâr. Turgien u slielem, drabi mħaffra fil-blât u drâbi magħmûla minn zkuk tas-siġar, imwaqqfin mal-hitâن jew imwasslin sa xi iħinka mqabbżin 'il barra. Isfel nett, qiegħ il-wied miksi mazkân u ċagħak, u minn bejnu għaddej gelgħul żgħir ta' ilma ġier iż-żekk ma tkunx ilha wisq li nizlet ix-xita.

Jekk, wara li tkun harist u flejt l-idwâr minn fuq il-bejt tal-borg ta' fuq il-ghôqba, tinzel, u tgħaddi mill-bieb, li hu dejjem imghasses mill-bewwieb (li ma jħalli jgħaddi lil hadd jekk ma jkun mgħammar bil-halla miktuba minn idejn il-Patriarka Grieg Ortodoss ta' Ġerusalem), issib rūhekk quddiem bħal bitħa li ffha ma' dwârha donnhom għieni. Aktar 'l-isfel il-harsa tingibed lejn biċċa bini b'sitt imniekeb, li fūqha għandha koppla. Dan il-bini kien imwaqqaf minn san Sâba n-nifsu, fejn għal xi zmien kien merfugħ il-ghâdam tiegħi, li issa jinsâb ġewwa l-knisja ta' sant'Antoninu f'Venezja. Il-ġewwieni ta' dal-bini żgħir fis-ukoll x-târa, għax barra mir-rjûs tar-Rhieb li kienu maqtula mis-suldāti Persin ta' zmien Kosra, fis-sena 614, u fi ħbit ieħor tal-Għarab, jista' wieħed jit-ghaxxaq bix-xbihât imsawwra bl-idejn minn sawwâra moderni, li jżejjnu l-hitâن tan-naqra ta' koppla. Fost l-oħrajn sabiħha hi x-xbîha tal-Mewt ta' san Sâba. Il-ghadd kbir ta' lampieri żgħâr u x-xbihât li jiksu l-hitân, jgħarrfu lil min ikun hemm, im-qar jekk ma jkun jaf, li dâk huwa mkien Imqaddes, imħares mir-Rhieb Griegi.

In-naha tax-Xmiel-il-Għarbi (north-west) tal-qabar ta' san Sâba, hemm

il-Kappella ta' san Nikôla, imħaffra kollha kemm hi ġewwa l-blât. Hawn-ġew kienu jiltaqgħu fil-qedem ir-Rieb, fil-għejjieda, biex jgħidu għalanija l-Ufficiċju tal-jum. Hawn ukoll jurük il-fdâl tar-Rieb maqtul-in mis-serrieqa, li wisq drâbi kien jaħbtu għad-Dejr għall-gharrieda.

Il-knisja li hemm issa qeqħda n-naħha tax-Xerq tal-bitha tad-Dejr. Il-knisja hi sabiħa, magħmūla għamla ta' salib Grieg, b'koppla fuqha. Hemm hija l-qalba tad-Dejr u tal-bini ta' ma' dwāru, xorta waħda bħal ma kienet il-knisja ta' santa Marija, mibnija minn Ĝustinjānu, li din t'issa qeqħda fuq is-sisien tagħha. Il-ġewwieni kollu mikxi bl-affreski, uħud minnhom qodma sewwa. Sabiħ wisq hu l-affresk tan-naħha taxxellug, li fih jidher Gesù jitghaxxa l-aħħar darba mal-Appostli; u ta' quddiemu sabiħ ukoll, il-juri l-Mewt, jew Nagħsa, tal-Madonna.

Dawk li ma jbatu bil-mejt jistgħu jitolbu lil xi Râħeb li jehodhom fuq il-bejt tal-knisja, fejn hemm bħal setah żgħir li jāgħi dritt għal qiegħ il-wied, xott u mċieghek, f'għoli ta' 160 metru. Minn hawn tista' tara l-bqija tal-wied, li l-ħitān tiegħu, tal-blât, kollha mtaqqbîn u mhaffrîn bil-eğħrieni żgħâr, li ġewwa fihom kienu jgħammru r-Rieb tal-qedem.

Thâres aktar il-bgħid, tāra kemm-kemm in-naqra ta' ghajnej tal-ilma li jingħad li sāret b'għagħeb tal-qaddis san Sâba. Hi kif inhi, din-naħha hawn ghadd kbir ġmielu ta' eghġibijiet ta' dān il-qaddis, bħal ma hu l-ġħar żgħiर li fih mar jgħammar il-ljûn, biex jit-la oħra tiegħu lil san Sâba, fejn kellu aktar wisa'. Hemm ukoll il-palma biz-zokk imghawweġ, bi ftit weraq fil-quċċatā, li jgħidu li ħawwlha hu, u li kull erba' mitt sena tmût u tarġa' ttalla'.

Barra minn san Sâba f'dan id-Dejr kien jgħammar ukoll san Ĝwann id-Damaski, fis-seklu VIII. Dan l-Imġħalleml tal-knisja kiteb il-kotba tiegħu tat-tifhir lil Madonna f'wieħed minn dawn il-gherien. Hawn ukoll miet, u hawn indifen. Il-ġhar fejn miet issa magħmūl kappella, u tidhol fiż wara li tgħaddi minn kappella oħra żgħira, msemmija għal ismu.

Wara li tkun żort l-imtālab jew oratorji kollha, tajjeb thâres harsa lejr ir-refetorju, jew sâla tal-ikel, kbira, li għandhom issa, fejn ir-Rieb jiltaqgħu biex jiekel l-ikel ftit u haffi tagħhom. Tajjeb tāra wkoll xi tnejn mill-kmāmar tagħhom, li huma kmāmar żgħar u foqra u hžiena għas-sahha, fejn l-indāfa ftit hi magħrūfa. Il-kmāmar qishom kollha mhaffrin fil-blât, waħda fuq l-ohra. Il-Biblijoteka tagħhom issa ma fihix x'tāra, għax il-kotba ta' siwi li kien fīha qabel, ittieħdu Gerusalem, fid-Dejr il-Kbir, tal-Patrijarka.

Wara li nkunu żorna l-Lawra ta' san Sâba bir-rqaqat kollha tagħha, nistgħu nagħmlu hijel tal-hajja li kienu jgħaddu l-ġemgħat kbâr ta' Rieb tax-xôri, li kienu jgħixu m'hux bghid wisq minn Gerusalem. Jiftiehem hekk ftit aħjār il-ġħân li kellhom f'mohhom dawk ir-rġiel qaddisa, li biex jaqbżu għat-Tagħlîm tas-Sewwa, ma qaghdux jaħsbuha; imma harġu mill-ġħażżeż skiet tagħhom, u xteħtu fit-taqbida, fejn il-ġlieda kienet l-aktar harxa.

Id-Dejr, jew Lawra ta' Mar-Sâba, iġġiegħlna nifħmu li l-ħajja ta' dawk ir-Rieb tal-qedem, ma kenix Mewt, imma kienet tas-sew Hajja, mgħoddija fl-aqwa mħabba, fejn ikunu tnejn biss flimkien, biex ħadd ma jifixkilhom: Ir-Ruh u Alla.

P. NAZJU MANCINI, O.F.M.